

УДК 378.01:070-051](477+100-87)"20"

ЖУРНАЛІСТ-ПРАКТИК VS ЖУРНАЛІСТ-НАУКОВЕЦЬ: ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Оксана Почапська

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
вул. І. Огієнка, 61, 32300, Кам'янець-Подільський, Україна
e-mail: pochapska.oksana@kpnpu.edu.ua

У статті розглянуті основні напрямки розвитку журналістської освіти в Україні та за кордоном, проаналізовані основні підходи до формування сучасного журналіста, здійснена порівняльна характеристика підходів до журналістської освіти в США, Німеччині та Великобританії. Автор порушує проблему формування стратегічних напрямів розвитку журналістської освіти в сучасних українських реаліях.

Ключові слова: медіаосвіта, медіаграмотність, журналістська освіта, напрями розвитку журналістської освіти в Україні.

Інформаційно-технічний розвиток світового суспільства привів до, по суті, переділу світового інформаційного простору. Інформація із елітного товару перетворилася на товар ширивжитковий. Це дає широкі можливості для впливу на свідомість, роботизації сприйняття дійсності, кліповості у розумінні сучасного суспільно-політичного процесу, що призводять до інформаційного перевантаження суспільства і робить його сприйнятливим до маніпуляцій через пропаганду, навіювання, дезінформування та ін.

Українське суспільство виявилось абсолютно не готовим до такої ситуації. І не останню роль у цьому відіграла неготовність не тільки журналістів адекватно протидіяти інформаційним вкидам, а, насамперед, держави – до інформаційного захисту своїх громадян і власних кордонів.

Необхідність формування єдиної стратегії для взаємодії українських журналістів із населенням, а також для формування кардинально нових принципів роботи ЗМІ, котрі би відповідали викликам сучасного суспільства, **актуалізує** обрану тему дослідження.

Мета статті – проаналізувати досвід втілення стратегічних напрямків розвитку журналістської освіти в США, Великобританії, Німеччині й Україні, визначити основні проблеми сучасної журналістської освіти в Україні та окреслити стратегічні напрямки її розвитку, спираючись на власний український і світовий досвід.

Ступінь дослідження проблеми. Сьогодні тривають численні дискусії у колі медіаекспертів про те, якою ж, все-таки, повинна бути журналістська освіта в Україні, наскільки тісно вона повинна бути прив'язана до сучасних реалій, чи є необхід-

ність скорочувати термін навчання на бакалавраті, чи, можливо, існує необхідність здобуття бакалаврської освіти, не пов'язаної із журналістикою, і лише потім приходити в журналістику через магістратуру і т.д. Зокрема, Діана Дуцик під час конференції «Журналістська освіта в Україні: що маємо і куди рухаємось?» презентувала результати досить поверхового дослідження сучасних вузів, у яких навчають журналістів. Дослідження відбувалося за такими позиціями: «навчальна програма та викладацький склад; ресурси/технічна оснащеність і можливості для професійного розвитку під час навчання; взаємодія з медіаіндустрією; включеність у міжнародний контекст; комунікація із зовнішньою аудиторією та випускниками» [2]. Говорити про якісь конкретні результати цього дослідження не доводиться, оскільки критерії, на основі яких воно вибудовувалося, не можуть відтворити реальної картини. Більше того, основним методом було опитування, яке проводилося в он-лайн режимі, і далеко не всі вузи дали відповіді на поставленні запитання (з різних об'єктивних і суб'єктивних причин). Проте, на основі таких досліджень можна говорити про одну спільну тенденцію – журналістська освіта в Україні знаходиться на рівні формування і переходу від суто радянської системи до якихось інших орієнтирів, які сьогодні, на жаль, ніким чітко не окреслені і не сформульовані. Зрештою, досі немає і єдиної концепції журналістської освіти загалом.

Проблемами розвитку української журналістської освіти цікавляться В. Демченко, С. Квіт, В. Лизанчук, Н. Сидоренко, Є. Федченко та ін.

Дослідженням особливостей формування і стратегічного розвитку журналістської освіти в США займалися Г. Головченко, Є. Федченко, А. Биков, В. Манакін, В. Винниченко, Х. Грисько [3] та ін.

Зокрема Х. Грисько, проаналізувавши навчальні програми в університетах США, прийшла до висновку, що в них відсутня уніфікація, оскільки кожен вуз пропонує свої напрямки журналістської освіти.

Щодо розвитку журналістської освіти в Німеччині та Великобританії, то тут слід назвати таких дослідників, як В. Іванов, Д. Дуцик, Т. Веремчук [Цит. за: 5] та ін. Разом з тим, говорити про академічність цих досліджень не доводиться – вони, як правило, мають описовий характер.

Незважаючи на таку проблемність і актуальність обраної теми дослідження, на сьогодні ми не можемо говорити про існування комплексного дослідження проблеми.

Результати дослідження. Дискусії між медійниками і освітянами з приводу того, якою ж має бути журналістська освіта сьогодні, найчастіше зводяться до взаємних звинувачень: з одного боку, освітяни звинувачують медійників у недотриманні етичних стандартів, з іншого – медійники говорять про те, що університети є закритими для журналістів-практиків, які могли би не лише теоретично розповісти, що ж таке журналістика, і поділитися власним досвідом, але й навчити застосовувати знання на практиці. Відповідно формується своєрідне «зачароване коло», з якого у боротьбі за студентів виші вириваються, як можуть і вміють.

Аналіз системи журналістської освіти США показав, що журналістська освіта сформувалась остаточно наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. На сьогодні, загальними тенденціями у формуванні журналістської освіти в США є:

1. Втілення принципу міжкультурної комунікації (мова йде про те, що освіта не базується виключно на вивченні спеціальних журналістських дисциплін).

2. Можливість обрати спеціалізацію (до прикладу, Department of Journalism + Media (Університет Флориди) дає можливість студентами обрати такі спеціалізації – Journalism, Broadcast Media, Spanish Language Journalism, Digital Media Studies, Digital Communication + Media).

3. Фінансування орієнтоване на оновлення технічного забезпечення спеціальності (надходить не від держави, а з різноманітних благодійних фондів через грантові програми, благодійні внески та ін.).

4. Наявність прикладних шкіл журналістики, які не мають ознак академічності.

Отже, можемо говорити про те, що журналістська освіта в США переважно сконцентрована на розвитку професійних і технічних навичок. Загальний розвиток, декларований втіленням принципу міжкультурної комунікації, формується системою вибіркових предметів, які будуть формувати виключно ту галузь знань, в якій надалі планують працювати майбутні журналісти. Важливою рисою освітнього процесу в США є можливість студентів оцінювати роботу викладача, а також перед вибором навчальних курсів на рік упродовж двох тижнів відвідувати заняття з тих дисциплін, які могли би зацікавити студентів. Формально подібна система освіти в Україні теж зберігає тенденції до власного вибору студентами дисциплін, які студенти вважають більш корисними для їх професійного становлення.

Поряд з академічною освітою успішно розвивається неакадемічна, спрямована на набуття журналістами-початківцями тих навичок, які надалі дозволяють працювати їм у професійній журналістиці.

Що стосується журналістської освіти в Німеччині, то можемо назвати такі базові принципи:

1. Існування журналістської освіти в університетах, у так званих «університетах прикладних наук» (Fachhochschule), де не передбачено можливості здобуття ступеню PhD, і журналістських школах, які не передбачають академічності взагалі.

2. Поділ навчання на дві складові – журналістику як головний предмет і можливість здобути додаткову спеціальність у культурній, соціальній або економічній галузях (в університетах).

3. Максимальна сфокусованість на професійних навичках у журналістських школах (такі школи розвивають навички роботи в обраному напрямку журналістики).

4. Існування волонтаріату і неформальної освіти (стажування на виробництві як досить популярна форма розвитку професійних навичок майбутніх журналістів).

Таким чином, можемо говорити про те, що журналістська освіта в Німеччині намагається балансувати на межі розвитку професійних навичок і здобуття теоретичної бази, а також академічної освіти з іншої спеціальності.

Така ж приблизно картина склалася і у Великобританії.

Щодо України, то тут можемо говорити про те, що на сьогодні існує декілька рівнів журналістської освіти:

1. Академічний (університетський рівень), де поєднується теоретичне навчання із практикою (частка теоретичного навчання перевищує частку практичного).

2. Неакадемічний – різноманітні школи, тренінги і майстер-класи, – де журналісти, або ті, хто прагне прийти в професію, отримують розуміння специфіки функціонування того чи іншого продукту.

3. Активно впроваджується в освітній процес ще один напрям розвитку медіаосвіти – медіаосвіта для школярів (що вже існує у країнах Західної Європи), коли старшокласників навчають відрізняти якісний медійний продукт від неякісного, а також розуміти, коли мова йде про факти і події реальної дійсності, а коли – про вигадки (фейки).

Таким чином, можемо говорити про те, що структурно журналістська освіта України не має значного відхилення від стратегічних напрямків розвитку журналістики в Західній Європі і Північній Америці. Водночас на етапі переймання світового досвіду в нас виникає певний хаос, який не дає можливості адекватно оцінити власні можливості й ресурси тієї освітньої установи, яка надає послуги в галузі журналістської освіти. Якщо говорити про академічну вищу освіту, то тут ми маємо, з одного боку, традиційні освітні установи – університети, – які пропонують здобуття ОКР «бакалавр», поєднуючи теоретичне навчання і проходження практики у мас-медіа України (як правило, за вибором студента). З іншого боку, магістерські програми, на які ідуть не лише після здобуття ОКР «бакалавр» із журналістики – Український Католицький Університет та Національний університет «Києво-Могилянська академія», – які працюють за власними освітніми програмами.

Окрім того, в Україні успішно діють неакадемічні (так звані «тренінгові») школи, які працюють за принципом добору найбільш затребуваних тем і їхнього освоєння із групою зацікавлених осіб (як правило, студентів журналістських відділень) – АУП, ІМІ та ін.

Для «кування» власних кадрів окремі телеканали створюють власні школи журналістики, де, за певну плату, можуть навчатися всі бажаючі, з яких потім шляхом конкурентного відбору добирають найкращих для формування нового журналістського контингенту.

Тобто мова йде про існування різних напрямів формування журналістської освіти в Україні, більшість із яких сьогодні працюють в автономному режимі, не намагаючись налагоджувати зв'язки із вищими навчальними закладами. За винятком хіба що таких організацій, як ІМІ (Інститут Масової Інформації) та АУП (Академія Української Преси), які проводять тренінги у різних регіонах для найбільш мотивованої студентської молоді та регіональних журналістів.

Важкою рисою цих тренінгів є намагання схематично «підтягнути» регіональні ЗМІ до рівня розвитку центральних ЗМІ. Доволі часто не враховують запити аудиторії, натомість наголошуючи на тому, що саме журналісти повинні формувати пропозицію, яка породжуватиме попит серед населення. У такій ситуації перед регіональними ЗМІ постає дилема: виховувати аудиторію, ризикуючи залишитися без неї, чи задовольняти її інформаційні інтереси, не дотримуючись тих формульних шляхів, які пропонуються на подібних тренінгах. І в самих журналістів виникає скептичне ставлення до таких освітніх заходів, як тренінги і форуми. Так само, як виникає скептичне ставлення до журналістської освіти у вищих навчальних закладах: переважна більшість редакцій зустрічають новачків зі словами «Забудьте все, чого Вас вчили, і починайте вчитися з нуля», що ставить під сумнів існування сучасної журналістської освіти.

Водночас такі заходи (тренінги, форуми, майстер-класи і т.д.) знаходять позитивний відгук у студентів, оскільки дають можливість, з одного боку, змінити вид

навчальної діяльності, а з іншого – отримати поради і настанови від професіоналів, які мають реальний досвід роботи і певний рівень успіху.

Опитування (взяли участь 100 осіб; регіон опитування – Хмельницька область) серед регіональних журналістів про те, якою вони бачать журналістську освіту загалом, і в регіональних вузах, зокрема, показали, що переважна більшість журналістів (67% – 67 осіб зі 100 опитаних) вважають, що потрібно збільшити кількість годин на практичну підготовку, щоб студенти могли працювати в редакціях, оскільки це дозволить їм відпрацьовувати теоретичні знання в умовах реального робочого процесу. Ще 30 осіб (30%) сказали, що готові були би кілька разів на місяць приходити до студентів-журналістів із майстер-класами і міні-лекціями.

Окрім того, абсолютна більшість журналістів (96%) вказали на те, що їм у їхній діяльності дуже бракує розуміння законодавчої бази, що стосується інформації, її збору та опрацювання. Тому виникла пропозиція підвищити юридично-правові компетенції майбутніх журналістів хоча б в інформаційній галузі.

Журналісти телерадіокомпаній зазначають, що на практику до них, а потім і на роботу, приходять студенти, які не вміють працювати із технічним обладнанням і не мають навичок монтування сюжетів, а тому доводиться витратити час на їх довшання (заувага слухна не лише для студентів регіональних, але і центральних київських вузів). Тобто мова йде не стільки про рівень підготовки журналістів у вузах, скільки про те, що кращі студенти йдуть працювати у центральні ЗМІ, мотивуючи це вищою оплатою і можливістю досягти популярності.

Подібні опитування приводять до висновку, що основна проблема журналістської освіти, як і освіти загалом, – це відсутність мотивації студентів, які не впевнені, що зможуть себе реалізувати за фахом, і навчаються не стільки заради отримання знань, умінь і навичок, скільки задля того, аби отримати диплом про вищу освіту.

Ще одна проблема, яку називали і студенти, і журналісти регіональних ЗМІ, – це відсутність точок дотику між тим, чого навчають в університетах (журналістські принципи й етичні норми) та реальні умови функціонування регіональних ЗМІ, які переважно залежать від спонсора, а тому вимушено підлаштовуються під його інформаційне замовлення. Тобто мова йде про те, що студенти, яких навчають, як працювати чесно, об'єктивно і неупереджено, після університету потрапляють на роботу в редакції, де змушені або підлаштовуватися під ті вимоги, які висувають спонсор/головний редактор/власник, або спробувати протистояти такому стану речей і залишитися без роботи. Це зовсім не сприяє розвитку мотивації у студентів.

З попередньої проблеми випливає ще одна – невідповідність журналістської освіти сучасним суспільним викликам. І йдеться не лише про недофінансування окремих вузів (так, до прикладу, більшість вузів США, де навчають журналістики, мають технічно новіше обладнання, аніж медіакорпорації), а й про неготовність викладачів навчатися і модифікувати власний підхід до викладання окремих дисциплін.

Ще одна проблема – це відсутність основ медіаграмотності у загальноосвітній школі. Уроки медіаграмотності дали би змогу майбутнім студентам журналістських відділень зрозуміти, що таке журналістика, і наскільки вони готові працювати в цій галузі. Опитування серед студентів показали, що в переважній більшості провідним мотивом вступу на журналістське відділення було бажання стати популярним і «попрапити в телевізор». Зрозуміло, що така мотивація не сприяє правильному вибору майбутньої професії.

На цій же проблемі наголошує В. Костюк: «Обговорюючи проблеми журналістської освіти, варто порушити питання щодо початку цієї роботи. Отже, коли вчити? Звичайно, якщо ми говоримо про професійну підготовку у вищому навчальному закладі, то відлік варто починати від часу зарахування студентів на перший курс. Однак ті, хто прийшов в університет як студенти, уже потребують відповідної педагогічної дії з боку викладачів. А чи всі, хто успішно подолав вступні іспити, можуть і хочуть бути журналістами. Тому вважаємо, що цю роботу варто починати зі школи, щоб дати можливість учням ще за партами виявити себе, відчутти не тільки інтерес, а й потребу в журналістській діяльності. Вбачаємо такі основні форми діяльності (при активній підтримці факультетів журналістики) із школярами:

- запровадження факультативного курсу «Основи журналістики»;
- організація роботи шкіл юних журналістів при школах, палацах дитячої та юнацької творчості, кафедрах університету, редакціях ЗМІ;
- спільна робота із класними керівниками з організації позакласних заходів відповідного спрямування;
- залучення можливостей уроків мови та літератури з метою прищеплення інтересу до журналістської діяльності. З цією метою необхідно використовувати уроки розвитку зв'язного мовлення, які передбачають навчання школярів створити замітку для стінгазети, лист, малюнок, виступ (усний і письмовий), твори на різні теми...» [5].

Висновки. Аналізуючи сучасний стан розвитку журналістської науки в Україні, приходимо до висновку, що загальною тенденцією є відсутність консенсусу між освітніми установами і представниками ЗМІ щодо того, який журналіст буде більш затребуваним у сучасних суспільних умовах. Разом з тим, короткий огляд особливостей розвитку журналістської освіти в США, Великобританії та Німеччині показав, що українська освітня система поступово перебирає на себе ті ж методи і прийоми, які властиві для освітніх систем названих країн. Формування стійкої мотивації студентів, мобільність викладачів, взаємодія вузів зі ЗМІ можуть сприяти трансформації журналіста-науковця у всебічно розвиненого журналіста-практика.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грисько Г. З. Особливості структури навчальних програм для журналістів в університетах США: нові стратегії й перспективи / Г. З. Грисько // Педагогічні науки: Збірник наукових праць. [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_71/part_1/20.pdf. – 25.09.2017
2. Дачковська М. Журналістська освіта в Україні: чи реально «підірвати систему зсередини»? / М. Дачковська. [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/education/zhurnalistska_osvita_v_ukraini_chi_realno_pidirvati_sistemu_zseredini/. – 15.09.2017
3. Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальної захист журналістів» // Інформаційне законодавство України (Станом на 1 вересня 2008 року) / За ред. Тараса Шевченка, Тетяни Олексіюк; упорядник – Т. Г. Бондаренко. – К., 2008. – С. 138-148.

4. Закон України «Про інформаційні агентства» // Інформаційне законодавство України (Станом на 1 вересня 2008 року) / За ред. Тараса Шевченка, Тетяни Олексіук; упорядник Т. Г. Бондаренко. – К., 2008. – С. 158-165.
5. Костюк В.В. Проблеми сучасної журналістської освіти / В.В. Костюк // Електронний ресурс. – Доступно з: <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=17180&chapter=1> – 27.09.2017.
6. Різун В. Проблеми і перспективи розвитку журналістської освіти в Україні початку XXI століття / В. Різун // Наукові записки Інституту журналістики. – 2004. – Т. 16. – С. 6-13.

JOURNALIST-PRACTICIAN VS JOURNALIST-SCIENTIST: TO THE PROBLEM OF STUDY ON THE DEVELOPMENT OF JOURNALISM EDUCATION IN UKRAINE

Oksana Pochapska

*Kamyanets-Podilskyi Ivan Ohijenko National University
Ohijenko Str., 61, 32300 Kamyanets-Podilskyi, Ukraine
e-mail: oksanapochapska25@gmail.com*

The article deals with the main directions of the development of journalistic education in Ukraine and abroad. The author analyzes the main approaches to the formation of a modern journalist, compares the characteristics of approaches to journalistic education in the USA, Germany and the United Kingdom. The author raises the problem of forming strategic directions for the development of journalistic education in contemporary Ukrainian realities.

The author comes to conclusion that there are several problems in Ukrainian system of journalistic education. These are students' motivation and the desire of professors to study every day. Besides that, the author emphasizes one more problem. It concerns of secondary education. This problem is the lack of media literacy in general education. The lessons of media literacy would enable future students of journalism departments to understand what journalism is.

Analyzing the current situation in development of journalistic science in Ukraine, the author concludes that the general tendency is the lack of consensus between educational institutions and media representatives about which journalist will be more in demand in modern social conditions. At the same time, a brief overview of the peculiarities of the development of journalistic education in the United States, Great Britain and Germany showed that the Ukrainian educational system gradually takes over the same methods and techniques that are inherent in the educational systems of the countries under the study. Accordingly, the formation of a stable student motivation, the mobility of teachers, and the interaction of universities with the media could facilitate the transformation of a journalist-scientist into a fully-fledged journalist-practitioner.

Key words: media education, media literacy, journalistic education, directions of development of journalistic education in Ukraine.